

Peri Istorias

Vol 10 (2021)

Περί Ιστορίας

ΙΟΝΙΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Περί Ιστορίας

10

ΚΕΡΚΥΡΑ 2021

Γεώργιος Ανεμογιάννης ή Παξινός. Από την ηρωική αυτοθυσία του στη Ναύπακτο το 1821 μέχρι τη θεμελίωση του ανδριάντα του στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου Παξών το 1966

Ευτέρπη Λύχνου

To cite this article:

Λύχνου Ε. (2022). Γεώργιος Ανεμογιάννης ή Παξινός. Από την ηρωική αυτοθυσία του στη Ναύπακτο το 1821 μέχρι τη θεμελίωση του ανδριάντα του στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου Παξών το 1966 . *Peri Istorias*, 10, 201–222. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ieim/article/view/30382>

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗΣ Ή ΠΑΞΙΝΟΣ.
ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΡΩΙΚΗ ΑΥΤΟΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗ ΝΑΥΠΑΚΤΟ ΤΟ 1821
ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ
ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΓΑΪΟΥ ΠΑΞΩΝ ΤΟ 1966

Ηδη από το 1821 και την αρχή της Ελληνικής Επανάστασης παρακολουθούμε τον μετασχηματισμό του παρελθόντος σε ιστορία. Οι αγωνιστές της Επανάστασης έχουν απόλυτη συνείδηση της μεγάλης αλλαγής που φέρνουν οι γεμάτες αυτοθυσία και ηρωισμό πράξεις τους και παράλληλα διακρίνονται από μια πρώιμη αίσθηση ιστορικότητας, η οποία κατά βάση καθορίζεται από το μέλλον που φαίνεται να επιδιώκουν, κυρίως σε σχέση με το εθνικό και πολιτισμικό πρότυπο που έχουν διαμορφώσει¹. Ο ρόλος της πολιτικής και κοινωνικής ελίτ εκείνων των χρόνων αλλά και των πρώτων χρόνων μετά την ανεξαρτησία, όπως και ο αντίστοιχος του ίδιου του κράτους στα μεταγενέστερα χρόνια, είναι εξίσου σημαντικός στη συγκρότηση της μνήμης και αυτού που ονομάζουμε πάνθεο των ηρώων του 1821. Σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος της κοινωνίας με την έννοια της ατομικής μνήμης ή της μνήμης τοπικών και κοινωνικών ομάδων στη νοσηματοδότηση του ατομικού θανάτου ως «θυσίας» για την πατρίδα, σε μια εποχή που είναι έντονη η ανάγκη απομνημόνευσης της Ελληνικής Επανάστασης, άμεσα συνδεδεμένη με την επιθυμία ενός εθνικού κράτους για μια νέα αρχή και με τη σφυρηλάτηση της εθνικής ταυτότητας².

Από αυτή τη διαδικασία δεν θα μπορούσαν να λείπουν και τα Επτάνησα. Άλλωστε, η συμμετοχή των Επτανησίων στον Αγώνα δεν υπήρξε αμελητέα. Στα νησιά οργανώνονται από το 1819 Εφορείες της Φιλικής Εταιρείας³. Επτανήσιοι ναύτες και έμποροι που δραστηριοποιούνται στον Δούναβη, βρίσκονται πολύ κοντά στον αρχηγό της Φιλικής Εταιρείας Αλέ-

1. Πέτρος Πιζάνιας, *Χρόνοι των ανθρώπων. Θεωρήσεις για την ιστορία*, Αθήνα 2002, σ. 34-35, 47.

2. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*, Αθήνα 2020.

3. *Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, 200 χρόνια από την εγκατάσταση των Εφοριών της Φιλικής Εταιρείας στην Επτάνησο, Σάββατο 30 Νοεμβρίου 2019, Μέγαρο*

ξανδρο Υψηλάντη από τις πρώτες επαναστατικές προσπάθειες. Τα Επτάνησα λειτουργούν ως καταφύγιο των κυνηγημένων της Επανάστασης και των προσφύγων (σουλιωτών, παργινών, μεσολογγιτών), ενώ πολλοί είναι και οι Επτανήσιοι που περνούν στην απέναντι στεριά και συμμετέχουν στις εξεγέρσεις και τις επαναστατικές ενέργειες, παίρνοντας μέρος στις μάχες κατά των Οθωμανών Τούρκων, σε ξηρά και θάλασσα⁴. Κι όλα αυτά παρά την προσπάθεια τήρησης της αρχής της μη παρέμβασης και της αυστηρής ουδετερότητας από το Ιόνιο Κράτος, και τη ρητή απαγόρευση των Άγγλων κατακτητών στους Επτανήσιους υπηκόους τους για οποιαδήποτε συμμετοχή τους σε εχθροπραξίες εναντίον Τούρκων, με αυστηρότατες ποινές για τους παραβάτες⁵. Οι Επτανήσιοι απέδειξαν ότι θεωρούσαν τους εαυτούς τους κομμάτι της σκλαβωμένης μητέρας-πατρίδας και συνέδεαν και τη δική τους ανεξαρτησία με την ευρύτερη απελευθέρωση της Ελλάδας.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η προσπάθεια προβολής ενός από τους λιγότερο γνωστούς ήρωες του 1821, του πυρπολητή Γεωργίου Ανεμογιάννη ή Παξινού, που θυσίασε τη ζωή του για την ελευθερία της πατρίδας στο πρώτο έτος της Επανάστασης. Η πρώτη αναφορά στη θυσία του γίνεται από τον άγγλο πρόξενο στην Πάτρα κατά το 1821 Philip James Green⁶, ενώ στα γεγονότα που τον ανέδειξαν σε ήρωα, αναφέρονται και οι σύγχρονοι της Επανάστασης ιστορικοί Σπυρίδων Τρικούπης⁷, Ιωάννης Φιλίμων⁸ –ο οποίος είναι και ο πρώτος που παραδίδει το όνομα του Παξινού–

Παλαιάς Βουλής, Αθήνα, Αναγνωστική Εταιρία Κερκύρας – Κερκυραϊκή Ένωση Αθηνών «Ο Άγιος Σπυρίδων», Κέρκυρα 2021.

4. Eleni Angelomatis-Tsougarakis, «Ionian Islands», στο Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsoukalas (επιμ.), *The Greek Revolution. A Critical Dictionary*, Cambridge, Massachusetts – London, England 2021· Σπύρος Χρ. Βερούκιος, *Επτανησιακοί παλμοί και αγώνες στο 1821*, Θεσσαλονίκη 1971.

5. Σάκης Γκέκας, *Ξενοκρατία. Οικονομία, κοινωνία και κράτος στα Επτάνησα (1815-1864)*, Αθήνα 2021, σ. 108-112.

6. Philip James Green, *Sketches of the War in Greece*, London 1827, σ. 47. Αξίζει να αναφερθεί ότι στο έργο αυτό δεν δηλώνεται το όνομά του αλλά μόνο ο τόπος καταγωγής του («A native of Paxos [...]», «The Paxiote [...]»).

7. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως*, τ. Α', εν Λονδίνο 1853, σ. 283. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις δύο πρώτες εκδόσεις του Τρικούπη δεν αναφέρεται το βαπτιστικό όνομα του Παξινού, το οποίο εμφανίζεται στην τρίτη έκδοση, βλ. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως*, έκδοσις τρίτη επιθεωρηθείσα και επιδιορθωθείσα υπό αυτού του συγγραφέως, εκδότης Παναγιώτης Ασλάνης, τ. Α', εκ του Τυπογραφείου της «Ωρας», εν Αθήναις 1888, σ. 193.

8. Ιωάννης Φιλίμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Γ', Τύποις Π. Σούτσα & Α. Κτενά, Αθήνα 1860, σ. 334-338 και 454-455.

και Αναστάσιος Ορλάνδος⁹. Επιπλέον, μεταγενέστεροι ιστορικοί, όπως ο Γιάννης Βλαχογιάννης¹⁰, ο Διονύσιος Κόκκινος¹¹ και ο Δημήτρης Φωτιάδης¹², περιγράφουν στα κείμενά τους με λεπτομέρειες την αυτοθυσία του νεαρού Παξινού. Τέλος, όπως είναι αναμενόμενο, λόγω της παξινής καταγωγής του, το πρόσωπό του απασχόλησε και τους εγχώριους ιστοριογράφους των Παξών.

Το παρόν άρθρο συγκεντρώνει, μέσα από αδημοσίευτες αρχειακές πηγές και από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, τις σχετικές πληροφορίες για το πρόσωπο του παξινού αγωνιστή και το μαρτυρικό τέλος του, και αναφέρεται και στην ανέγερση του μνημείου του, στους Παξούς.

Γεώργιος Ανεμογιάννης ή Παξινός

Οι πηγές του 19^{ου} αιώνα αναφέρονται στον αγωνιστή Γεώργιο Παξινό. Ο Θεόδωρος Βελλιανίτης με δημοσίευσή του στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*¹³, τον ταυτίζει με τον Γεώργιο Ανεμογιάννη θεωρώντας ότι απέκτησε το όνομα «Παξινός» λόγω της καταγωγής του, «το πραγματικόν του όνομα ήτο Γεώργιος Αλεξάνδρου Ανεμογιάννης, ωνομάζετο δε Παξινός κατά την τότε συνήθειαν εκ του τόπου της καταγωγής του», και συμπληρώνει ότι ήταν γεννημένος το 1798¹⁴ στον Γάιο Παξών. Ήταν γιος του ναυτικού

9. Αναστάσιος Ορλάνδος, *Ναυτικά, ήτοι ιστορία των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνα πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών*, τ. Α', εκ του τυπ. Χ. Ν. Φιλαδελφείως, εν Αθήναις 1869, σ. 133-136.

10. Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική Ανθολογία*, Τύποις «Ελλάς», Αθήναι 1927, σ. 272-273.

11. Διονύσιος Κόκκινος, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Β', Αθήνα 1956, σ. 341-342.

12. Δημήτρης Φωτιάδης, *Κανάρης*, Αθήνα 1960, σ. 73-75.

13. «Ανεμογιάννης, Γεώργιος (επιλεγόμενος Παξινός)», *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 4, Αθήναι 1929, σ. 676-677.

14. Ο Φιλίμων αναφέρει για τον Παξινό ότι ήταν 25 χρονών το 1821, άρα γεννημένος το 1796, ενώ ο Θ. Βελλιανίτης αναφέρει ότι ήταν γεννημένος το 1798, άρα το 1821 ήταν 23 ετών. Σχετική ληξιαρχική πράξη δεν έχει εντοπιστεί στο Αρχαιοφυλακείο Παξών. Στα βιβλία των εκκλησιών (1784-1826), που απόκεινται στο Αρχαιοφυλακείο Παξών, είναι καταγεγραμμένος ένας Γιωργάκης Ανεμογιάννης του Χρηστοφόρου [sic], ο οποίος γεννήθηκε το 1800. Ωστόσο, σε δύο δημοσιεύματα της εφημ. *Ηχώ των Παξών* [«Τα 180 χρόνια από τη γέννηση του πυρπολητή», φ. 70 (1978), σ. 4 και «Το γενναιολογικόν [sic] δένδρον του Θ. Ανεμογιάννη – επιστολαί αναγνωστών», φ. 72 (1979), σ. 3] γίνεται αναφορά στην οικογένεια του Γεωργίου Ανεμογιάννη του Αλέξανδρου: ο παππούς του ήρωα λεγόταν Θεόδωρος και ο πατέρας του Αλέξανδρος. Ο αδερφός του

Αλέξανδρου Ανεμογιάννη, ένας νέος που διακρινόταν για «την ευτολμία, την υπερφυσική σωματική δύναμη και το ανδρικό του κάλλος». Ήταν και ο ίδιος ναυτικός και πιθανότατα είχε αποκτήσει και κάποια εμπειρία στην περιοχή, όταν με το καίμι του πατέρα του μετέφεραν τους ταλαίπωρους Παργινούς, μετά την παράδοση της Πάργας από τους Άγγλους στον Αλή πασά, το 1819. Προφανώς θα ήταν ενθουσιασμένος με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, αφού θα είχε φτάσει και στα δικά του αφτιά το εγερτήριο σάλπισμα του Μαρτελάου και οι ειδήσεις για τα κατορθώματα αγωνιστών όπως ο Ανδρούτσος, που κατέφευγαν κατά καιρούς και στους Παξούς για μικρή ανάπαυλα ή προστασία. Σύμφωνα πάντα με τη μαρτυρία του Θ. Βελλιανίτη, ο Γεώργιος Ανεμογιάννης ήταν αρραβωνιασμένος με την Κωνσταντίνα Λέκκα, η οποία καταγόταν κατά πάσα πιθανότητα από ηπειρώτικη οικογένεια που είχε καταφύγει στους Παξούς¹⁵. Η αρραβωνιαστικιά του Ανεμογιάννη περίμενε μέχρι το τέλος της ζωής της, το 1871¹⁶, την επιστροφή του, χωρίς να είναι γνωστό αν πληροφορήθηκε η ίδια τελικά και οι παξινοί συντοπίτες τους το μαρτυρικό τέλος του Ανεμογιάννη.

Τα πυρπολικά

Οι πυρπολητές συνιστούν ιδιαίτερα σημαντική κατηγορία εθνικών ηρώων, ακριβώς επειδή ο ρόλος τους στον Αγώνα του '21 ήταν ιδιαίτερα κρίσιμος. Στα χρόνια των ιστιοφόρων τα πυρπολικά ανέτρεπαν άρδην –χάρη στον αφηνιδιαστικό πανικό που προκαλούσαν στον εχθρό– την ισορροπία ισχύος υπέρ του αδυνάτου, που εν προκειμένω ήταν οι Έλληνες. Στη συντριπτική τους

πατέρα του, ο Κωνσταντίνος (1820), είχε αποκτήσει τρία παιδιά: τον Αλέκο (1854), την Ειρήνη (1850) –σώζεται η ληξιαρχική πράξη γέννησής της [Ιστορικό Αρχείο Παξών, αρ. πρωτ. 136]– και την Αικατερίνη (ξαδέρφια του ήρωα), επισημαίνεται όμως μια ανακολουθία στις χρονολογίες γέννησης των μελών της οικογένειας, η οποία χρήζει διερεύνησης. Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας, που παρατίθεται στα προαναφερθέντα άρθρα της εφημερίδας, φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Να σημειώσουμε επίσης εδώ ότι στην *Εγκυκλοπαίδεια* του Ελευθερουδάκη, στο λήμμα «πυρπολητής», ο ήρωας αναφέρεται ως Σπετσιώτης και στην εφημερίδα *Εστία* (30.4.1974) ως Υδραίος. Η έρευνα του Ι. Δόικα, τέως προϊσταμένου του Ιστορικού Αρχείου Παξών και του Ιστορικού Αρχείου Κερκύρας, σχετικά με την ανεύρεση ληξιαρχικής πράξης του ήρωα στις Σπέτσες ή την Ύδρα, δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα.

15. «Τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντος του πυρπολητού ήρωος και μάρτυρος Γεωργίου Α. Ανεμογιάννη» και «Παραλειπόμενα της εορτής των αποκαλυπτηρίων», εφημ. *Παξοί*, φ. 213 (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1966), σ. 1-7.

16. *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 4, σ. 676-677.

πλειονότητα αγωνίστηκαν με ηρωισμό και συνέπεια, γι' αυτό και εξυμνήθηκαν από τον ελληνικό λαό και πέρασαν στη σφαίρα του θρύλου¹⁷. Πυρπολικά πλοία χρησιμοποιούνταν, κατά την Επανάσταση του 1821, στις θαλάσσιες πολεμικές επιχειρήσεις, για να πυρπολήσουν τα οθωμανικά πλοία ή να προκαλέσουν πανικό στα πληρώματά τους. Επρόκειτο για παλιά –συνήθως φτηνής κατασκευής– πλοίαρια που τα γέμιζαν με εύφλεκτα υλικά και τα προσκολλούσαν στα εχθρικά βάζοντάς τους φωτιά. Για τα πυρπολικά που είχε ήδη χρησιμοποιήσει ο ρωσικός στόλος με επιτυχία, πολύ λίγα πράγματα ήταν γνωστά στους Έλληνες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, οι οποίοι αναζητούσαν τον καλύτερο τρόπο προσβολής και καταστροφής του οθωμανικού στόλου. Τις πρώτες οδηγίες κατασκευής πυρπολικού είχε δώσει ο παργινός Ιωάννης Δημουλίτσας ή Πατατούκος¹⁸ –που είχε διδαχθεί την κατασκευή πυρπολικών στη Γαλλία και είχε υπηρετήσει στον ρωσικό στόλο–, ο οποίος κατασκεύασε μαζί με τον πλοίαρχο Καλαφάτη και το πρώτο πυρπολικό. Η πρώτη απόπειρα, στα Ψαρά, απέτυχε λόγω της βιασύνης και της σύγχυσης που επικράτησε σε αυτούς που είχαν αναλάβει αυτό το έργο, για πρώτη φορά. Οι προσπάθειες του Πατατούκου συνεχίστηκαν και κατασκεύασε άλλα δύο πυρπολικά. Το πρώτο από αυτά απέτυχε εκ νέου αλλά το δεύτερο –ένα πλοίο του Ψαριανού ναυάρχου Αποστόλη– με πρωτεργάτες τον ψαριανό Παπανικολή και τον λαγκαδιανό Θεοφιλόπουλο τα κατάφερε και μετέτρεψε σε παρανάλωμα του πυρός ένα τουρκικό δίκροτο¹⁹.

Μετά από αυτό, οι Ύδραίοι έστειλαν επιστολή στους πλοίαρχους που είχαν αποκλείσει τον οθωμανικό στόλο στη Ναύπακτο, με οδηγίες κατασκευής πυρπολικών: «Γενναίοι αδελφοί και καπεταναίοι και σεις ανδρείοι σύντροφοι ιδού ο τρόπος διά να καταστρέψητε τα εχθρικά καράβια. Και χωρίς αφανισμός αυτών, μη προς θεού αναχωρήσετε. Ιδού τα αναγκαία φλογιστικά είδη τα οποία να προβλέψετε. –Καντάρια 50 ρετζίνην, καντάρια 50 κατράμι, οκάδες 60 θειάφι, οκάδες 100 νέφτι, οκάδες 2.000 δαδί. Αυτά όλα βάζοντας εις την πλώρην κάτω, ενός πλοιαρίου και βάζοντας και

17. Ιωάννης Ρούσκας, «Τα Πυρπολικά του Αγώνα», *Ναυτική Επιθεώρησης*, τ. 93, τχ. 348 (1971), σ. 161-179· Κωνσταντίνος Μεταλληνός, *Ο ναυτικός πόλεμος κατά την Ελληνική Επανάσταση 1821-1829*, τ. Α', Αθήνα 2016.

18. Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου, «Τα πυρπολικά του 1821 και οι θρυλικοί μπουρολοτιέροδες», *Ιστορία Εικονογραφημένη*, τ. 75 (Σεπτέμβριος 1974), σ. 74.

19. «Οι ναυμάχοι του 1821», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, ένθετο *Ιστορικά*, τχ. 178 (27 Μαρτίου 2003). Περισσότερα για τα πυρπολικά: Τρυφ. Κωνσταντινίδης, «Τα πυρπολικά και αι παραδοξολογίαι των φιλελλήνων», *Ναυτική Επιθεώρησης*, τ. 48, τχ. 211 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1948), σ. 310-328.

πλήθος κλαριά αλειμμένα με το νέφτι, όταν πλησιάσγητε εις το κοβέρτιον να προσέξετε να περιτυλιχθή και να δώσουν φωτιά οι ολίγοι άνθρωποι, όπου θέλει κυβερνούν το μπουρλότο. Του μπουρλότου αυτού να έχετε ανοικτήν όλην την πρύμνην και τα παραπέτια χαλασμένα, όπου δίδοντας φωτιάν οι άνθρωποι και η βάρκες να είναι έτοιμες εις την πρύμνην να φύγωσιν»²⁰.

Έτσι πάρθηκε η απόφαση και στη Ναύπακτο, τον πρώτο χρόνο της Επανάστασης, με βάση τις γραπτές αυτές οδηγίες, να προχωρήσουν στην κατασκευή και χρησιμοποίηση πυρπολικού για πρώτη φορά, μετά το επιτυχημένο πείραμα στα Ψαρά. Σε αυτό το πυρπολικό θυσιάστηκε ο Γ. Ανεμογιάννης.

Η ηρωική πράξη της πυρπόλησης του οθωμανικού στόλου

Στις 24 Μαΐου 1821 ξεκίνησε η πολιορκία της Ναυπάκτου, με την άφιξη στον κορινθιακό κόλπο μιας μοίρας του ελληνικού στόλου με επικεφαλής τους Δημήτριο Μιαούλη και Νικόλαο Μπότσαρη. Στις 25 Μαΐου άρχισε «ο από θαλάσσης τηλεβολισμός και ο από γης πυροβολισμός»²¹, που ανάγκασε τους Τούρκους να περιοριστούν στην καλά οχυρωμένη ακρόπολη. Κατόπιν συνεννοήσεως των επικεφαλής των χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων, έγινε έφοδος από την ξηρά, στις 6 Ιουνίου, αλλά μετά τον θάνατο του οπλαρχηγού Διαμαντή Χορμόβα η πολιορκία απέτυχε. Στις 10 Ιουνίου 1821 κάποιοι Σπετσιώτες αποπειράθηκαν να πυρπολήσουν τον οθωμανικό στόλο που βρισκόταν στο φρούριο. Ο Γεώργιος Μιριαλής, ο Σπετσιώτης υποπλοίαρχος της ναβέτας του Μπότσαρη, μετασχημάτισε σε πυρπολικό²² ένα από τα μικρά πλοία, που είχε εκτιμηθεί τον καιρό των αποζημιώσεων στα 30.000 γρόσια, αλλά μην έχοντας τις γνώσεις του Καλαφάτη και του Πατατούκου, των Ψαρών, απλώς τοποθέτησε στο πλοίο καυστικές ύλες.

Αναζητήθηκε, λοιπόν, όπως συνηθιζόταν, πηδαλιούχος για το πυρπολικό· από τους 800 ναύτες που υπηρετούσαν στην ελληνική μοίρα, προσφέρθηκε μόνο ένας 25χρονος νέος, γνωστός ως Γεώργιος Παξινός, ο οποίος

20. Γεράσιμος Τράνακας, «Τα πρώτα πυρπολικά κατά το 1821. Ο ηρωισμός του πυρπολητού Γεωργίου Ανεμογιάννη-Παξινού», *Ναυτική Ελλάς* 474 (Απρίλιος 1973), σ. 16.

21. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, τ. Γ', σ. 334-338.

22. Σχετικά με τα πυρπολικά, βλ. Ιωάννη Λαζαρόπουλου, *Το πολεμικόν ναυτικόν της Ελλάδος από της ανεξαρτησίας μέχρι βασιλείας Όθωνος*. *Ιστορική μελέτη (ναυτική-στρατιωτική-πολιτική 1821-1833)*, Πειραιεύς 1936, σ. 21-31· Κωνσταντίνου Α. Αλεξανδρή, *Αι ναυτικά επιχειρήσεις του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος, 1821-29*, Αθήνα 1930, σ. 30-33· Γεράσιμου Ι. Τράνακα, «Τα πρώτα πυρπολικά και ο ηρωισμός του πυρπολητού Γεωργ. Ανεμογιάννη προ της Ναυπάκτου κατά το 1821», *εφημ. Παξοί*, φ. 200 (Αύγουστος 1965), σ. 1-2.

υπηρετούσε στο πλοίο *Σύμμαχοι* της Λασκαρίνης Πούπλη (Μπουμπουλίνης) με πλοίαρχο τον Νικόλαο Ορλώφ²³.

Όταν ρωτήθηκε για την αμοιβή που επιθυμούσε να λάβει, κατά τη μαρτυρία του Μπόττσα «[...] μειδιών δε και φαιδρώ τω προσώπω απεκρίθη ούτος: Δε θέλω τώρα τίποτε· εάν δε δώση ο Θεός κ' επιτύχω, τότε θα σας πάρω δέκα τάλλαρα, για να κάμω έν χάρισμα της αραβωνιαστικής μου». Οι πλοίαρχοι συγκινήθηκαν και αγκάλιασαν τον περήφανο ναύτη, για τον οποίο ο Φιλήμων αναφέρει: «ήγωνε άρα ο νέος Γεώργιος Παξινός τον προς την πατρίδα ηθικόν έρωτα μετά του φυσικού προς την μνηστήν αυτού, και επεθύμει, όπως αγαπηθή έτι μάλλον παρ' αυτής ως ήρωος».

Ο Ανεμογιάννης επιβιβάστηκε στο πυρπολικό ως πηδαλιούχος, συνοδευόμενος από τον Μιριαλή, μαζί με κωπηλάτες στη συρόμενη λέμβο που μετέφερε το πυρ. Ο ούριος άνεμος βοήθησε το πυρπολικό, που πλησίασε τον οθωμανικό στόλο που προστατευόταν στη Ναύπακτο. Έγιναν όμως αντιληπτοί από τους Τούρκους και άρχισαν τυροβολισμοί από το φρούριο και από τα τουρκικά πλοία. Ο Μιριαλής βιάστηκε να βάλει φωτιά, έκοψε το σχοινί και κάλεσε τον Ανεμογιάννη να πέσει στη θάλασσα, για να σώσει τον εαυτό του· σε αυτή την περίπτωση το σκάφος θα καιγόταν χωρίς αποτέλεσμα. Κι ενώ το σκάφος καιγόταν ήδη από την πλώρη, ο Ανεμογιάννης προσπαθούσε να το προσκολλήσει στα τουρκικά πλοία. Καθώς όμως οι εκρηκτικές ύλες είχαν προετοιμαστεί άτεχνα, η φωτιά εξαπλώθηκε ταχύτατα και όταν οι φλόγες έκαψαν τα ιστία, κάλεσαν τον Ανεμογιάννη από τα ελληνικά πλοία να πηδήξει στη θάλασσα, για να σωθεί. Αυτός όμως συνέχισε την προσπάθεια με το πηδάλιο να οδηγήσει το πυρπολικό στον στόχο του, ακόμα και όταν οι φλόγες τύλιξαν το κατάστρωμα. Συνέχισε καθοδηγώντας το πηδάλιο από τα παραξάρτια με το παλάγκο, μέχρι που αναγκάστηκε να πέσει στη θάλασσα και από εκεί κρατώντας το παλάγκο δεν σταμάτησε να παλεύει έχοντας μόνο το κεφάλι του έξω από το νερό²⁴.

Μια γραπτή μαρτυρία του Ιωάννη Αθανασόπουλου²⁵, συμπολεμιστή του Παξινού, παραδίδει τα τελευταία λόγια του πυρπολητή: «[...] αυτός με την τρουμπέτα Ελευθερία μας έλεγε, ζητάτε μωρ' αδέλφια, κι εγώ διά την πίστιν μας θέλ' αποθάνω πρώτος, μα την χρυσή πατρίδα μας, αν δεν μας καή ο φλόκος».

23. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, τ. Γ', σ. 334-338

24. Ό.π., σ. 334-338.

25. Ό.π., σ. 454-455. Στη σημείωση αυτή ο Φιλήμων δηλώνει ότι την περιγραφή του Ι. Αθανασόπουλου την έχει αντιγράψει από χειρόγραφο που περιέχει «ημερινά και νυκτερινά σημεία συναγροικήσεως, ή σήματα (σενιάλα)».

Οι Τούρκοι πλησίασαν, απώθησαν το πυρπολικό και συνέλαβαν τον Ανεμογιάννη. Οι Έλληνες πλοίαρχοι προσπάθησαν να τον σώσουν με χρηματικά ανταλλάγματα ή με ανταλλαγή αιχμαλώτων, αλλά οι Τούρκοι τον ανασκολόπισαν, τον σούβλισαν ζωντανό και κρέμασαν το κορμί του για μέρες στο φρούριο σαν «φλάμπουρο της βαρβαρότητάς τους»²⁶. Ακολούθησε ένας έρανος στα ελληνικά πληρώματα, με σκοπό να δοθεί ένα χρηματικό ποσό ως αποζημίωση στην αρραβωνιαστικιά του, η οποία όμως ουδέποτε έλαβε αυτά τα χρήματα, καθώς οι περιπέτειες στις οποίες είχε εισέλθει το έθνος, δεν έδωσαν την ευκαιρία της εκπλήρωσης αυτού του καθήκοντος.

Ο Φιλήμων –και μετά από αυτόν και άλλοι συγγραφείς– παρομοιάζουν τον Ανεμογιάννη με τον Κυνέγειρο²⁷, ενώ ο Φωτιάδης τον συγκρίνει με τον Αθανάσιο Διάκο²⁸. Και οι δύο προαναφερθέντες επισημαίνουν ότι η θυσία του Γεωργίου Παξινού δεν έγινε γνωστή στο ευρύ κοινό. Ο Φιλήμων, μάλιστα, προχωρά στην παρατήρηση –γενικόλογη, χωρίς να την εξειδικεύει σε πρόσωπα– ότι οι πράξεις κάποιων άλλων, που δεν συγκρίνονταν ούτε στο ελάχιστο με εκείνη του Παξινού, «υπερυψώθησαν και υπερεθαυμάσθησαν» για μια σειρά από λόγους, όπως η καταγωγή τους από γνωστές οικογένειες, οι γενικότερες συγκυρίες ή η συνδρομή άλλων προσώπων²⁹. Δίνοντάς μας με τον τρόπο αυτό μιαν αντιπροσωπευτική περιγραφή της διαδικασίας ανάδειξης ηρωικών μορφών, ο Φιλήμων εξηγεί, παράλληλα, και γιατί η θυσία του Ανεμογιάννη παρέμεινε στην αφάνεια όχι μόνο πριν την ανάσυρσή της από τον ίδιο³⁰ αλλά και αργότερα: ο «Γεώργιος ο Παξινός που εφέρθη ως ήρωας αποκάτω εις το Έπαχτο»³¹, καταγόταν από ένα μικρό νησί που παρέμεινε έξω από το πρώιμο ελληνικό Βασίλειο, δεν προερχόταν από κάποια επιφα-

26. Φωτιάδης, *Κανάρης*, σ. 73-75.

27. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τ. Γ', σ. 337. Ο Κυνέγειρος/Κυναίγειρος αναφέρεται στον Ηρόδοτο, *Ιστορίαι* Ζ'6.114: «[...] Κυνέγειρος ὁ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπιλαμβανόμενος τῶν ἀφλάστων νεός, τὴν χεῖρα ἀποκοπεῖς πελέκει πίπτει [...]». Ο Κυνέγειρος, αδερφός του τραγικού ποιητή Αισχύλου, αγωνίστηκε στη μάχη του Μαραθώνα και στην προσπάθειά του να εμποδίσει ένα περσικό πλοίο να αποπλεύσει από την ακτή, γαντζώθηκε σε αυτό με τα χέρια του, τα οποία του έκοψε ένας Πέρσης. Η ηρωική του πράξη παραστάθηκε στην Ποικίλη Στοά.

28. Φωτιάδης, *Κανάρης*, σ. 73-75.

29. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, τ. Γ', σ. 454-455.

30. Ο Φιλήμων αναφέρει ως πηγές του τις μαρτυρίες του Ιωάννη Σωτηριάδη από το Αίγιο, που υπηρέτησε το Ελληνικό Ναυτικό, του ναυτικού Αδριανού Σωτηρίου και, τέλος, την προαναφερθείσα γραπτή σημείωση του Ιωάννη Αθανασόπουλου, ναυτικού που βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο σκάφος *Λυκούργος* του Αδριανού Σωτηρίου.

31. Η διατύπωση ανήκει στον Ιωάννη Αθανασόπουλο.

νή οικογένεια και, κυρίως, δεν υπήρξε κάποιο πρόσωπο ή ομάδα με επιρροή που θα αναλάμβανε το έργο της προβολής της ηρωικής πράξης του Παξινοῦ.

Ιστορία και μνήμη: Έρευνες, μελέτες και αρθρογραφία από παξινοῦς και άλλους συγγραφείς

Στην ιδιαίτερή του πατρίδα αναγνωρίζεται, πολλά χρόνια μετά τη θυσία του, η προσφορά του Ανεμογιάννη και γίνεται μεγάλη προσπάθεια να προβληθεί η θυσία του συντοπίτη ήρωα. Πλούσια είναι η αρθρογραφία διαφόρων παξινοῦν, κυρίως, μελετητών, όπως του Θεόδωρου Βελλιανίτη³², του Θεόδωρου Μακρή³³, του Γεράσιμου Τράνακα³⁴, του Κώστα Μακρή³⁵, του Ιωάννη Δόικα³⁶ και του Σπυριδώνα Χ. Μπογδάνου³⁷ στις δύο τοπικές εφημερίδες, *Παξοί* (1925-1969) και *Ηχώ των Παξών* (1972 κ.εξ.), με αναφορές στα ιστορι-

32. Ο Θ. Βελλιανίτης έχει γράψει για τον Ανεμογιάννη στα γαλλικά ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Le Messager d'Athènes* (εφημερίδα που εκδιδόταν στην Αθήνα στη γαλλική γλώσσα), στις 25 Μαρτίου 1926, με τίτλο «Ceux qui ont donné a la Grèce la liberté que l'ont fête aujourd'hui, Le Gynegire des guerres de l'indépendance». Το άρθρο αυτό αναδημοσιεύτηκε μεταφρασμένο στην εφημ. *Παξοί*, φ. 23 (1926), σ. 1-2. Επίσης, έχει επιμεληθεί και το σχετικό λήμμα στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 4, σ. 676-677.

33. Θεόδωρος Μακρής, «Γεώργιος Ανεμογιάννης. Εθνικός ήρωας του 1821» και «Άγνωστοι ήρωες», εφημ. *Παξοί*, φ. 91 (1929), σ. 1-2.

34. Γεράσιμος Τράνακας, «Τα πρώτα πυρπολικά», σ. 1-2· ο ίδιος, «Τα πυρπολικά του '21. Ο ηρωισμός του Γεωργίου Ανεμογιάννη-Παξινοῦ», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 10 (1973), σ. 3-4. Στο άρθρο αυτό μελέτησε τον τρόπο που φτιάχονταν στις αρχές του 1821 τα πυρπολικά, προκειμένου να δώσει μια εξήγηση για την αποτυχημένη προσπάθεια του συντοπίτη του· βλ. *Ναυτική Ελλάδα*, τ. 474 (1973), σ. 16-17· *Ελλάς του νόμου, κδ'-κε'* (1973), σ. 1553-1554, Λεμεσός Κύπρου· «Η αδελφοποίησης Παξών και Ναυπάκτου», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 115 (1983), σ. 1, 3.

35. Κώστας Π. Μακρής, «Γεώργιος Ανεμογιάννης-Παξινοῦς», εφημ. *Παξοί*, φ. 213 (1966), σ. 1-7· «Ετελέσθησαν εις Παξούς μεγαλοπρεπώς και εις ατμόσφαιραν εθνικής υπερηφανείας τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντος Γεωργίου Ανεμογιάννη-Παξινοῦ», εφημ. *Δημοκρατικό Βήμα Κερκύρας*, φ. 64 (1966), σ. 2-4.

36. Τα ιστορικά στοιχεία και οι αναφορές που αφορούν τον ήρωα Γ. Παξινοῦ-Ανεμογιάννη βρίσκονται και στο πόνημα *Παξινά Ιστορικά Μελετήματα*, Παξοί 1991, σ. 94, του Ιωάννη Ν. Δόικα, αντίτυπο του οποίου φυλάσσεται και στο Αρχαιοφυλακείο Παξών. Στο κεφ. «Συμμετοχή των Παξινοῦν στην επανάσταση της Ελλάδας το 1821», σ. 85-101, υπάρχουν πληροφορίες για όλους τους Παξινοῦς που συμμετείχαν στην Επανάσταση, με παραπομπές στις αντίστοιχες ιστορικές πηγές και τα δημοσιεύματα.

37. Σπύρος Χ. Μπογδάνος, «Οι παξινοῦ αγωνιστές του 1821», Ίδρυμα Κερκυραϊκής Κληρονομιάς, *Υμνος εις την Ελευθερίαν*, Φεστιβάλ Κέρκυρας 2021 για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, σ. 125-129.

κά γεγονότα³⁸. Υπάρχει, παράλληλα, και η ιδέα να στηθεί ένας ανδριάντας στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου, προς τιμήν του ήρωα³⁹, να ανεγερθεί ο ίδιος ανδριάντας και στο κάστρο της Ναυπάκτου⁴⁰, να αδελφοποιηθούν οι Παξοί με τη Ναύπακτο⁴¹ και να επισκεφθούν οι Παξινοί την Ναύπακτο⁴², για να αποτίσουν φόρο τιμής. Αναφορές στη μνήμη του ήρωα, αφιερώματα, ομιλίες και καταθέσεις στεφάνων γίνονται με κάθε ευκαιρία εθνικού εορτασμού (25^η Μαρτίου, 9^η Ιουνίου, στη Ναυτική Εβδομάδα)⁴³, μέχρι τις ημέρες μας. Η ενασχόληση των παξινών μελετητών με τα τοπικά και όχι μόνο αρχεία κατέστησε γνωστή στο πανελλήνιο τη γενναία πράξη του νεαρού Παξινού και φώτισε περαιτέρω την έρευνα σχετικά με τα στοιχεία του γενεαλογικού δέντρου και την οικογενειακή κατάσταση του ήρωα. Έχουν δημοσιευτεί μελέτες από αρκετούς ερευνητές: Ιωάννης Ν. Σουλιώτης⁴⁴,

38. Εφημ. *Παξοί*, φ. 23 (1926), σ. 1-2, φ. 91 (1929), σ. 1-2· Θεόδωρος Μακρής, «Άγνωστοι ήρωες» (συνέχεια), εφημ. *Παξοί*, φ. 92 (1929), σ. 1-2· φ. 23 (1929), σ. 1-2· Στεφ. Δαφνής, «Ο νέος Κυναίγειρος της Επανάστασεως», εφημ. *Παξοί*, φ. 113 (1930), σ. 1-2· «Ο πυρπολητής Γεώργιος Ανεμογιάννης – Τι αναφέρεται εις βιβλίον Άγγλου Προξένου περί της δράσεώς του», εφημ. *Παξοί*, φ. 133 (1931), σ. 1.

39. Κώστας Π. Μακρής, «Πυρπολητής Γεώργιος Α. Ανεμογιάννης – Ο Εθνικός Ήρωας του 1821», εφημ. *Παξοί*, φ. 187 (1964), σ. 1-3· «Μνημείον εις τον Πυρπολητήν Γεώργιον Ανεμογιάννη», εφημ. *Παξοί*, φ. 191 (1964), σ. 1-2· «Ο έρανος διά το μνημείον του Πυρπολητού Γ. Ανεμογιάννη», εφημ. *Παξοί*, φ. 194 (1965), σ. 2 και φ. 195 (1965), σ. 3-4· φ. 200 (1965), σ. 1-2· φ. 213 (1966), σ. 1-7.

40. «Μνημόσυνον του πυρπολητού Γεωργίου Παξινού Ανεμογιάννη», εφ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 5 (1972), σ. 5.

41. Εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 115 (1983), σ. 1 και 3.

42. Αυγή Μακρή-Αργυρού, «Χαιρετίσματα από τη Ναύπακτο», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 18 (1973), σ. 4· «Η εκδρομή της Ενώσεως Παξίων εις την Ναύπακτον», φ. 24 (1974), σ. 4· φ. 115 (1983), σ. 1, 3.

43. Εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 5 (1972), σ. 5· «Γιώργος Ανεμογιάννης», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 23 (1974), σ. 4· «Η εορτή της Ναυτικής Εβδομάδος εις Παξούς», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 58 (1977), σ. 1, 3· φ. 70 (1978), σ. 4· Δημ. Κοσμίτης, «Ξεχασμένοι ήρωες», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 184 (1989), σ. 1, 3· Χάρης Ντάμης, «Ηρωϊκές μορφές από την ναυτική ιστορία του μεγάλου απελευθερωτικού αγώνα του 1821 – Ειδικό αφιέρωμα στον 25χρονο ναύτη Γιώργο Παξινό...», φ. 235 (1994), σ. 1 (η συνέχεια στο φ. 236)· Αυγή Μακρή-Αργυρού, «Ο Μπουρολιτέρης της Επάχτου», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 257 (1996), σ. 1· Σπύρος Στ. Μεσημέρης, «Ο Παξινός πυρπολητής Γεώργιος Ανεμογιάννης», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 270 (1997), σ. 1, 4· «Γεώργιος Ανεμογιάννης Παξινός – αναδημοσίευση επιστολής Σπ. Στ. Μεσημέρη», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 281 (1998), σ. 5.

44. Ιωάννης Ν. Σουλιώτης, «Άγνωστοι ήρωες», *Εθνικόν Ημερολόγιον Κ. Σκόκου*, Αθήνα 1893, αναδημοσιευμένο στην εφημ. *Παξοί*, φ. 92 (1928), σ. 1-2.

Στέφανος Δαφνής⁴⁵, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας⁴⁶, Βασίλης Αττικός⁴⁷, Αντ. Κ. Μπρούσαλης⁴⁸, Σπύρος Μεσημέρης⁴⁹, Νικόλαος Σταθάκης⁵⁰, Θανάσης Παπαθανασόπουλος⁵¹, Δημήτριος Σταμέλος⁵².

Επιπλέον, πηγή έμπνευσης αποτέλεσαν οι πυρπολητές, ή αλλιώς μπουρλοτιέρηδες, οι οποίοι –με βάση την περιγραφή τους στις διάφορες ιστορικές πηγές– συνδύαζαν σωματική δύναμη και εξαιρετικές και ανυπέρβλητες ναυτικές γνώσεις και ικανότητες. Ήταν άνθρωποι που μπορούσαν να αξιολογήσουν και να εκτιμήσουν τις ιδιαίτερες δυνάμεις και τις συνθήκες, χωρικές, καιρικές, πολεμικές, και να επιδείξουν αποφασιστικότητα, παλληκαριά, τόλμη, «ζήλον πατριωτισμού», επιμονή, φιλότιμο, ανδρεία και θάρρος. Η προσφορά στην πατρίδα, «[...] χάριν φιλογενείας και φιλοτιμίας έκπλευσεν αδωροδοκήτως [...]», το αίσθημα αυτοθυσίας και η πίστη σε υψηλά ιδανικά, όπως η ελευθερία και η πατρίδα («[...] εστάθη ανδρείος μετά των συντρόφων του, με το να αποφάσισεν εις θυσίαν τον εαυτόν του δι' αγάπην της πίστεως και της πατρίδος [...]»), τους έκαναν πρωταγωνιστές σε διηγήματα, μυθιστορήματα ή ποιήματα από σύγχρονους ή μεταγενέστερους λογοτέχνες και άλλους ανθρώπους των γραμμάτων⁵³. Έτσι, και η αυτοθυσία του παξι-

45. Στέφανος Δαφνής, «Ο νέος Κυναίγειρος της Ελληνικής Επανάστασεως», αναδημοσίευση από αθηναϊκές εφημερίδες, εφημ. *Παξοί*, φ. 113 (1930), σ. 1-2.

46. Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας, «Ο νεαρός πυρπολητής Γεώργιος Ανεμογιάννης», εφημ. *Ελεύθερο Βήμα* (12.11.1930)· ο ίδιος, «Αφανείς ήρωες», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 1962, σ. 109-126· ο ίδιος, «Η μοίρα των άψυχων (Το κάστρο της Ναυπάκτου)», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 1965, σ. 168-192.

47. Βασίλης Αττικός, «Γεώργιος Παξινός, ο άγνωστος Κυνέγειρος του 1821», *Ελληνική Δημιουργία* 99 (1952), σ. 378-379.

48. Αντ. Κ. Μπρούσαλης, «Ανεμογιάννης, ο νεαρός Κυναίγειρος του 1821», εφημ. *Βήμα* (17.8.1958), σ. 7.

49. Σπύρος Μεσημέρης, «Γεώργιος Ανεμογιάννης 1798-1821», εφημ. *Απολύτρωσις*, φ. 92 (Κέρκυρα 1975), σ. 8.

50. Νικόλαος Σταθάκης, «Ο ξεχασμένος πυρπολητής», *Ναυτική Ελλάς* 653 (Μαρτίου 1988), σ. 5.

51. Θανάσης Παπαθανασόπουλος, «Ο Μπουρλοτιέρης του Επάχτου», *Νέα Εστία* 1651 (15.4.1996), σ. 534-538.

52. Δημήτριος Σταμέλος, «Γιώργος Ανεμογιάννης», *Ναυτική Ελλάς* 1040 (Ιούνιος 2020), σ. 42.

53. Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, ένθετο *Ιστορικά* 23 (23 Μαρτίου 2000), σ. 36-39· Διονύσιος Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, τ. Β', Αθήναι 1932, σ. 340-343, 387-389· Γιάννης Α. Κίντζιος, «Ένα αστέρι που δεν έλαμψε – Ο πυρπολητής Γιάννης Θεοφιλόπουλος ή Καραβόγιαννης», *Ναυτική Επιθεώρησις*, τ. 144, τχ. 498 (Μάρτιος-Απρίλιος 1996), σ. 145-164· Κωνσταντίνος Μεταλληνός, *Ο ναυτικός πόλεμος κατά την Ελληνική Επανάστασις 1821-1829*, τ. Α', Αθήνα 2016.

νού ήρωα ενέπνευσε διάφορους λογοτέχνες: τον Ηρακλή Μπογδάνο (ποίημά του εκφωνήθηκε στα αποκαλυπτήρια του μνημείου του Ανεμογιάννη), τη Ζωζώ Τσιγκούλη-Σταυροπούλου⁵⁴, τον Μαρίνο Μιχ. Γραμματικό⁵⁵, τον Κώστα Οικονόμου⁵⁶, τον Νικόλαο Μαράκη⁵⁷ και τον Ιωάννη Καρύδη⁵⁸.

Ο ανδριάντας του Γ. Ανεμογιάννη στο λιμάνι του Γαΐου

Αξιοσημείωτη υπήρξε η προσπάθεια των συμπατριωτών του γενναίου πυρπολητή, πολλά χρόνια αργότερα, να αποτίσουν φόρο τιμής στον συντοπίτη ήρωά τους, στήνοντας στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου Παξών τον ανδριάντα του, αναγνωρίζοντας και προβάλλοντας έτσι τη γενναία προσφορά του νεαρού Παξινού.

Ο Θεόδωρος Μακρής⁵⁹ σε επιστολή προς τον συντάκτη της εφημερίδας

54. Ζωζώ Τσιγκούλη-Σταυροπούλου, *Γεώργιος Ανεμογιάννης-Παξιμός. Πυρπολητής του Επάχτου*, Αθήνα 1973.

55. Μαρίνος Μιχ. Γραμματικός, «Στον Παξινό Πυρπολητή», εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 24 (1974), σ. 4. Απόσπασμα από το: «Στον Παξινό Πυρπολητή»: «Περήφανοι εμείς όσον ποτέ / σου πλέξαμ' ένα δάφνιο στεφάνι / στο μνήμα σ' ήρθαμε προσκυνητές / στ' όμορφ' αυτό και γραφικό λιμάνι. / [...]».

56. Κώστας Οικονόμου, *Φλεγόμενο φλάμπουρο*, Αθήνα 1975.

57. Νικόλαος Μαράκης, «Ιστορικό διήγημα», *Ρομάντζο 942* (21 Μαρτίου 1961), αναδημοσιευμένο σε συνέχειες στην εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 50 (1976), «Ο ήρωας του Επάχτου», σ. 3-5, και φ. 51 (1976), σ. 1-3. Απόσπασμα: «[...] Ύστερα από δύο ώρες έμαθε ότι είχε να μάθη απ' το λοστρόμο. Κατέβηκε στην πλώρη και ξάπλωσε σ' ένα γατάκι. “Πρέπει όταν έρθη η ώρα νάσαι ξεκούραστος” του είχε πη ο Μιαούλης. Ξάπλωσε, μα ο ύπνος δεν έλεγε ναρθή ν' ακουμπήσει τα μάτια να κοιμηθή. Τα νεύρα του ήταν τεντωμένα. Τούτη η νύχτα θα ήταν η πιο σπουδαία νύχτα της ζωής του. Σε λίγες μέρες, αν όλα πήγαιναν καλά, “θάβγαζε φέσι” και οι καπεταναίοι θα ρίχνανε μέσα τα τάλλαρα. Αυτά τα τάλλαρα θα γέμιζαν χαρά την Κωνσταντινιά [...]».

58. Ιωάννης Καρύδης, «Γεώργιος Α. Ανεμογιάννης, ο πυρπολητής εκ Παξών», ποίημα δημοσιευμένο στην εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 342 (2004), σ. 1. Απόσπασμα: «[...] / Η πρόωγη ενέργεια τον Παξινό τσακίζει, / όπ' αβοήθητος κτυπά / με φλόγα που λαμποκοπά, / χωρίς πολύ να ελπίζει... // Γλωστρά, πέφτει στα κύματα, κτυπούν σφαίρες χαλάζι, / κάνει να φύγει δεν μπορεί, / τον συλλαμβάνουν οι εχθροί, / μα την φωτιά του βάζει! / [...]».

59. Θεόδωρος Σπ. Μακρής (Γάιος 1885 – Κέρκυρα 1970). Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα στην Κέρκυρα. Για 15 χρόνια ήταν πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Κέρκυρας. Παρασημοφορήθηκε μετά από τραυματισμό του στη μάχη του Κιλκίς-Λαχανά, όπου υπηρέτησε ως έφεδρος αξιωματικός (1912-1913). Υπήρξε ο πρώτος και μόνος Εισαγγελέας της Σμύρνης. Υπηρέτησε ως πρόεδρος της Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας για 16 χρόνια. Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, τις μεταφράσεις και δημοσίευσε αξιολογες μελέτες. Βλ. Γιάννης Ν. Δόικας, *Προσωπικότητες Παξών*, Κέρκυρα 1996, σ. 29.

Παξοί⁶⁰, αφού παραθέτει τα γεγονότα παρομοιάζοντας τον ήρωα με «ένα δεύτερον Κανάρη», αναφέρεται στην ανάγκη να προστεθεί το όνομά του στη «στήλη πεσόντων εις τους εθνικούς αγώνας», τα αποκαλυπτήρια της οποίας, στην κεντρική πλατεία του Γαΐου, έγιναν τον Οκτώβριο του 1931, ύστερα από υπόδειξη –ήδη από το 1925– του στρατηγού Κώστα Μακρή⁶¹, καθώς του οφειλόταν «μια ανωτέρα, μία Πανελλήνιος τιμή». Έγινε, μάλιστα, πρόταση να δοθεί το όνομά του σε ένα από τα υποβρύχια, όπως έγινε με το όνομα του Παπανικολή και του Κατσώνη, με ενέργειες των κοινοτήτων του νησιού. Η πρόταση επαναλήφθηκε επισήμως, όπως φαίνεται από μια πρώτη επιστολή-αίτηση της «Ενώσεως των εν Αθήναις Παξίων ο Άγ. Χαράλαμπος», με ημερομηνία 30 Ιουλίου 1952, προς τον υπουργό Εθνικής Αμύνης, ναύαρχο κ. Σακελαρίου, υπογεγραμμένη από τον πρόεδρο της Ενώσεως Κωνσταντίνο Μακρή και τον γραμματέα Ιωάννη Λύχνο, όπου υποστήριξαν ότι αξίζει στη μνήμη αυτού του ήρωα να δοθεί το όνομά του «εις την πρόραν μιας των μονάδων του ενδόξου Β. Ναυτικού μας»⁶². Το αίτημα αυτό θα επανέλθει αρκετές φορές στη συνέχεια, χωρίς ποτέ, ωστόσο, να βρει ανταπόκριση από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της πατρίδας μας⁶³. Οι λόγοι της μη ικανοποίησης του αιτήματος δεν είναι ξεκάθαροι, καθώς η ονοματοδοσία των πλοίων στο Πολεμικό Ναυτικό δεν ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες που να εξηγούν με ποια κριτήρια εγκρίνεται ή απορρίπτεται ένα αίτημα. Εξάλλου, δεν έχουν αποδοθεί σε πολεμικά σκάφη και τα ονόματα και άλλων αγωνιστών, είτε λιγότερο γνωστών (π.χ. του Αντωνίου Οικονόμου ή της Δόμνας Βισβίζη), είτε όμως και

60. Εφημ. *Παξοί*, φ. 91 (5 Μαΐου 1929), σ. 1-2.

61. Κωνσταντίνος Μακρής (Παξοί 1885 – Αθήνα 1972). Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά ακολούθησε στρατιωτική καριέρα φτάνοντας μέχρι τον βαθμό του αντιστρατήγου. Διακρίθηκε στους πολέμους του 1912-1922 (στη Μικρά Ασία είχε συλληφθεί αιχμάλωτος) και 1940-1941. Συνέβαλε στην ίδρυση του Ιατρείου και της Βιβλιοθήκης Παξίων (1951) και χρημάτισε πρόεδρος της «Ενώσεως Παξίων». Άριστος χειριστής του λόγου και της πέννας δημοσίευσε σε εφημερίδες και περιοδικά εργασίες του με λογοτεχνική και ιστορική αξία. Βλ. Δόικας, *Προσωπικότητες Παξίων*, σ. 15.

62. Αρχαιοφυλακείο Παξίων, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12.

63. «Ηρωϊκά μορφαί της νήσου – Γεώργιος Παξινός-Ανεμογιάννης 1798-1821», εφημ. *Ηχώ των Παξίων*, φ. 5 (1972), σ. 5· φ. 35 (1975), σ. 4· «Μια πρόταση για τον Ανεμογιάννη», εφημ. *Ηχώ των Παξίων*, φ. 172 (1988), σ. 3· «Για τον πυρπολητή Ανεμογιάννη», εφημ. *Ηχώ των Παξίων*, φ. 175 (1988), σ. 3· «Γεώργιος Ανεμογιάννης – επιστολή Αδάμ Ρωμάνου», εφημ. *Ηχώ των Παξίων*, φ. 207 (1991), σ. 1, 3. Επιστολή του κ. Κ. Μακρή (Νοέμβριος 1970), την οποία δεν πρόλαβε να αποστείλει, επανέρχεται με το ίδιο αίτημα (Αρχαιοφυλακείο Παξίων, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12).

προσώπων διακεκριμένων (π.χ. της Μαντώσ Μαυρογένους). Υπάρχουν δε και ονόματα άλλων, που δόθηκαν άπαξ σε πλοίο και έκτοτε αυτό δεν επαναλήφθηκε (όπως στην περίπτωση του Αναστασίου Τσαμαδού)⁶⁴. Ίσως ο Ανεμογιάννης να επισκιάστηκε από τους Ύδραίους, τους Ψαριανούς (όπως ο Κ. Κανάρης) και τους Σπετσιώτες «γίγαντες» (όπως ο Δ. Παπανικολής), οι οποίοι, ως γνωστόν, έδρεψαν τις περισσότερες δάφνες και αποζημιώσεις, και (υλικές) ανταμοιβές του Αγώνα⁶⁵.

Πέραν αυτού, οι Παξινοί προχώρησαν σε ονοματοδοσία του δρόμου της προκυμαίας στον Γάιο, ως τον Γιαννά, σε «οδό Πυρπολητή Ανεμογιάννη». Ο στρατηγός Κ. Μακρής, παράλληλα, πρότεινε την ανέγερση αναμνηστικού μνημείου του νεαρού ήρωα της Επανάστασης στο πλαίσιο των εορτασμών των 100 χρόνων, το 1964, από την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα. Η σχετική αλληλογραφία, με αφετηρία την 18^η Δεκεμβρίου 1963, φυλάσσεται στο Αρχαιοφυλακείο Παξών και αφορά Παξινοίους που κατοικούν στην Κέρκυρα, στους Παξούς, στην Αθήνα, στο Λονδίνο και στην Αμερική (Κώστας Μακρής, Σπύρος Βελλιανίτης, Γεράσιμος Τράνακας, Χαράλαμπος Μίτσελ, Ιωάννης Λύχνος, Ηρακλής Μπογδάνος) αλλά και μέλη επιτροπής, πρόσωπα, φορείς και οργανισμούς που θα μπορούσαν να στηρίξουν αυτό το εγχείρημα, π.χ. ο νομάρχης Κερκύρας, οι υπουργοί Εσωτερικών, Οικονομικών, Στρατού, Ναυτικών, Κοινωνικής Προνοίας, ο πρόεδρος της Βουλής, οι πρόεδροι των τοπικών κοινοτήτων, καθηγητές, ιερείς, τραπεζικά ιδρύματα, βιομήχανοι, στρατιωτικοί, το Γενικό Επιτελείο Στρατού, η Κεντρική Επιτροπή του Εορτασμού της Εκατονταετηρίδος της Επτανήσου⁶⁶, διευθυντές σχολείων των Παξών, η αδελφότητα –στην Αμερική– «Paxos Brotherhood» κ.ά. Η πρόταση για θεμελίωση προτομής του ήρωα στην είσοδο του λιμανιού, στους βράχους του Γιαννά⁶⁷, είχε τη σύμφωνη γνώμη και του ιδρυτή της εφημερίδας *Παξοί* αλλά και της «Ενώσεως των εν Αθήναις Παξίων», η οποία προχώρησε σε σύσταση επιτροπής που ανέλαβε να συγκεντρώσει το ποσό των 80-90 χιλιάδων δραχμών που απαιτείτο για την υλοποίηση του

64. Ηλίας Νταλούμης, «Περί της ονομασίας των πλοίων», *Άμυνα & Διπλωματία* 289 (Δεκέμβριος 2015), σ. 60-64.

65. Για περισσότερα για την ονοματοδοσία των ελληνικών πολεμικών πλοίων, βλ. Κ. Παϊζης-Παραδέλης, *Τα πλοία του Πολεμικού Ναυτικού 1829-1999*, Αθήνα 1999.

66. Χρήστος Τριανταφύλλου, «Βενιζελισμός και Εθνικό παρελθόν: Το έργο της Κεντρικής Επιτροπής Εκατονταετηρίδος (1928-1933)», *Μνήμων* 34 (2015), σ. 37-66.

67. Αρχαιοφυλακείο Παξών, *Ιδιωτικά αρχεία*, Φ.3.12: αντίρρηση σχετικά με την τοποθεσία στην οποία σχεδιάζεται να στηθεί ο ανδριάντας, φαίνεται να υπάρχει στον Λογγό, οι κάτοικοι του οποίου επιθυμούσαν να στηθεί στο λιμάνι τους, καθώς θεωρούσαν τον ήρωα Λογγίσιο: επιστολή του προέδρου Μακρή προς τον Τράνακα, 2 Σεπτεμβρίου 1964.

έργου. Η πρόταση έγινε αποδεκτή και από το «επιτελείο του πνεύματος και της αρετής με επικεφαλής τον αξιосέβαστο ακαδημαϊκό και καθηγητή κ. Ζακυθινό και τους εκπροσώπους των εφτά νησιών [...], επιφορτισμένο με την οργάνωση του εορτασμού της Ενώσεως»⁶⁸. Το γεγονός αυτό είναι σημαντικό, αν σκεφτούμε ότι γενικώς προς τιμήν των περισσότερων πυρπολητών στήθηκαν προτομές ή μικρού μεγέθους αγάλματα και μόνο για τον Ανεμογιάννη (στο λιμάνι του Γαΐου Παξών και αργότερα στο λιμάνι της Ναυπάκτου), τον Κανάρη και τον Μπαρμπάτση (στο παλαιό λιμάνι των Σπετσών) στήθηκαν ανδριάντες. Μάλιστα, ο ανδριάντας του Ανεμογιάννη, όπως και εκείνος του Μπαρμπάτση, παρότι φιλοτεχνήθηκαν από διαφορετικούς γλύπτες (ο ανδριάντας του Μπαρμπάτση φιλοτεχνήθηκε από τη γλύπτρια Ναταλία Μελά και τοποθετήθηκε στο λιμάνι των Σπετσών, κοντά στον φάρο, το 1993) και σε διαφορετικές εποχές, παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες: βρίσκονται κοντά στο λιμάνι, θυμίζοντας τον χώρο της προσφοράς των ηρώων, είναι κατασκευασμένοι από το ίδιο υλικό (ορειχάλκινο) και απεικονίζουν κοινά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση των ηρώων (νέοι, ευθυτενείς, με παραδοσιακή ναυτική φορεσιά –πουκάμισο, βράκα και ζωνάρι–, λιτή και απλή, για να δηλώνει και την ταπεινή τους καταγωγή): στο δεξί τους χέρι κρατούν πυρσό αναμμένο, έτοιμοι, με γυμνά πόδια, να προχωρήσουν στο τολμηρό τους εγχείρημα. Κι ενώ και στους δύο ανδριάντες (Ανεμογιάννη και Μπαρμπάτση) υπάρχει ανοιχτός δρασκελισμός –προφανώς και για λόγους στατικότητας– στον ανδριάντα του Μπαρμπάτση δίνεται και μια αίσθηση ορμής προς τη μάχη και δράσης, που οπτικοποιείται από την κατεύθυνση της φλόγας στη δάδα, τα ανασηκωμένα μαλλιά του, το ανοιχτό γιλέκο, τα φαρδιά μανίκια, το λάβαρο στο αριστερό του χέρι και το λυγισμένο του γόνατο. Ο ανδριάντας του Ανεμογιάννη παρουσιάζεται πιο στατικός, με την ίδια όμως ένταση, στην οποία συμβάλλει και η σφιγμένη αριστερή γροθιά του, τα γυρισμένα μανίκια της πουκάμισας του και το γεγονός ότι στέκεται στην πλώρη μιας μικρής βάρκας⁶⁹.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, του επίσημου εορτασμού της 100ετηρίδος από την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα η «Ένωσις των εν Αθήναις και Πειραιεί Παξίων», συμμετέχοντας στον εορτασμό, προχωρά σε έρανο απευθυνόμενη προς όλους τους Παξιούς, της νήσου και της διασποράς, για την ανέγερση

68. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, από την ομιλία που εκφώνησε κατά τα αποκαλυπτήρια (4.9.1966) ο πρόεδρος της επιτροπής κ. Κ. Μακρής και ευχαριστήρια επιστολή του προέδρου της επιτροπής προς τον κ. Ζακυθινό (7 Μαρτίου 1966).

69. Βασιλική Αναγνώστου, *Τα γλυπτά της Ναταλίας Μελά στο νησί των Σπετσών*, Αθήνα 2015, σ. 97-105.

μνημείου προς τιμήν του πυρπολητή της Επανάστασης του 1821 Γεώργιου Ανεμογιάννη στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου και στους βράχους του Γιαννά, για να τιμηθεί η μνήμη «του ενδόξου τέκνου της Νήσου μας» και της απόπειράς του στη Ναύπακτο. Για τον σκοπό αυτό συστάθηκε 15μελής επιτροπή με Βασιλικό Διάταγμα (ΦΕΚ 84 Α'/27.5.1964), η οποία ανέλαβε τη διαχείριση του όλου ζητήματος. Η πανηγυρική αποκάλυψη του μνημείου, μέσα στο 1966, έγινε με την παρουσία εκπροσώπων του κράτους και άλλων επισήμων. Μέλη της επιτροπής ήταν οι ακόλουθοι: πρόεδρος: Κώστας Π. Μακρής, αντιστράτηγος ε.α.; αντιπρόεδρος: Γεράσιμος Τράνακας, υποστράτηγος ε.α.; γραμματέας: Σπύρος Μουρίκης, πλοίαρχος ΒΝ· ταμίας: Σταύρος Αρβανιτάκης, διευθυντής ΜΤΣ· μέλη: Σπύρος Αργυρός, δικηγόρος, Τηλέμαχος Βελλιανίτης, δικηγόρος Εθνικής Τραπέζης, Ιωάννης Γούλιος, μηχανικός, διευθυντής Υπουργείου Δημοσίων Έργων, Χριστόδουλος Γούλιος, μηχανικός, διευθυντής ΔΕΗ, ΠΑΠ, Σπύρος Γραμματικός, επιχειρηματίας, Φώτιος Δαλιέτος, τ. διευθυντής Εθνικής Τραπέζης, Διονύσιος Ζερμπάς, υποναύαρχος Οικονομικού ε.α., Ιωάννης Λύχνος, αντισυνταγματάρχης, πολ. διαθ., Ιωάννης Μπόικος, διευθυντής Υπουργείου Συγκοινωνιών, και Σταμάτιος Ρωμάνος, υποστράτηγος Χωροφυλακής ε.α. Η ερανική επιτροπή απηύθυνε έκκληση για τη συγκέντρωση του απαραίτητου ποσού· παρουσιάστηκε, λοιπόν, μια τοπική συλλογικότητα που ταρακούνησε τη ζώσα μνήμη της μικρής κοινωνίας των Παξών –και όχι μόνο– με αφορμή τον τόπο καταγωγής του ήρωα-πυρπολητή. Στόχος της επιτροπής ήταν να καταστήσει γνωστό τον ήρωα στο πανελλήνιο ως αντίδραση σε μια λογική αποσιώπησης και αμνησίας, η οποία οδηγούσε την τοπική κοινωνία σε μια κατάσταση ασυνέχειας και εκκρεμότητας που ισοδυναμούσε με κενό στην ταυτότητα⁷⁰.

Η τοπική εφημερίδα *Παξοί* και ο ιδρυτής της Χαρ. Μίτσιελ στήριξε ενεργά την όλη προσπάθεια. Παρατέθηκε, προς ενημέρωση όλων των απανταχού Παξιτών, αυτούσια η έκκληση της ερανικής επιτροπής⁷¹, ενώ παράλληλα αναδημοσιεύθηκε το σχετικό με τον Ανεμογιάννη άρθρο του κ. Θ. Βελλιανίτη από τη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*. Επιπλέον, ο Μίτσιελ ανέλαβε προσωρινά την είσπραξη συνδρομών από αναγνώστες της εφημερίδας και την αποστολή του ποσού που θα συγκεντρωνόταν στον κεντρικό ταμία, τον Σταύρο Αρβανιτάκη, ο οποίος κατόπιν θα εξέδιδε και θα απέστειλε τη σχετική απόδειξη. Τέλος, δηλώθηκε ότι θα δημοσιεύονται κάθε μήνα ονομαστικοί κατάλογοι των συνδρομητών.

Πραγματοποιήθηκαν δύο έρανοι, ένας στην Αθήνα, με τη φροντίδα του

70. Maurice Halbwachs, *Η συλλογική μνήμη*, Αθήνα 2013.

71. Εφημ. *Παξοί*, φ. 191 (Ιούλιος 1964), σ. 1-2.

αντιπροέδρου της επιτροπής, Γερ. Τράνακα, και του ταμία, Στ. Αρβανιτάκη (συνολικά συγκεντρώθηκαν 66.000 δραχμές) και ένας στους Παξούς, με τη φροντίδα του προέδρου της επιτροπής, Κ. Μακρή (σύνολο: 23.665 δραχμές, Γενικό σύνολο: 89.655 δραχμές⁷²). Στον έρανο συμμετείχαν η «Κεντρική Επιτροπή Εκατονταετηρίδος από της Ενώσεως της Επτανήσου» (25.000 δραχ.), η «Ενώσις Παξίων» (3.000 δραχ.), η «Τράπεζα Μετοχικού Ταμείου Στρατού» (23.000 δραχ.), διάφοροι Παξινοί, από τους Παξούς, την Αμερική, την Αλεξάνδρεια κ.α., ξεκινώντας από το ελάχιστο ποσό των 5 δραχμών, κάτι που φανερώνει και τις μικρές οικονομικές δυνατότητες αρκετών Παξινών («[...] λίγοι είνε, πολύ λίγοι εκείνοι που έχουν ξεπεράσει τα σύνορα της μεγάλης φτώχειας και που ζούνε χωρίς μπιστιού⁷³ και χωρίς δάνεια»)⁷⁴. Ο πλήρης ονομαστικός κατάλογος δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Κέρκυρα*⁷⁵, στάλθηκε σχεδόν σε όλους τους συνδρομητές και αναδημοσιεύτηκε στην εφημ. *Παξοί*⁷⁶.

Η φιλοτέχνηση του ανδριάντα ανατέθηκε στον γνωστό γλύπτη Νικόλα⁷⁷ (Νικόλαος Παυλόπουλος) και η χύτευσή του έγινε στο 301 Στρατιωτικό Εργοστάσιο Βάσεως⁷⁸, κατόπιν εγκρίσεως του Γενικού Επιτελείου Στρατού (υπ. αριθ. Φ695/37/706900). Μέσα σε δύο χρόνια ολοκληρώθηκε το έργο⁷⁹, γεγονός που αποτελεί χρόνο-ρεκόρ για τέτοιου είδους προσπάθειες. Η με-

72. «Ο έρανος διά το μνημείον του πυρπολητού Γ. Ανεμογιάννη», εφημ. *Παξοί*, φ. 194 (1965), σ. 2.

73. Μπιστιού (επιρ.): επί πιστώσει, βερεσέ· βλ. Σπύρου Χαρ. Μπογδάνου, *Βεντάριο Παξινών Λέξεων*, Κέρκυρα 2020.

74. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, επιστολή του προέδρου της ερανικής επιτροπής (31.8.1964) προς τον πρόεδρο της παξινής αδελφότητας στην Αμερική.

75. Εφημ. *Κέρκυρα*, φ. 12 (Νοέμβριος 1964).

76. «Ο έρανος διά το μνημείον του Πυρπολητού Γεωργ. Ανεμογιάννη», εφημ. *Παξοί*, φ. 195 (Μάρτιος 1965), σ. 3-4.

77. Κάποιες πρώτες επαφές φαίνεται να έγιναν από τον πρόεδρο της επιτροπής με τον καλλιτέχνη Απέργη, με καταγωγή από τους Παξούς, που δεν φαίνεται να προχώρησαν. Βλ. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, επιστολή του κ. Κ. Μακρή προς τον Γεράσιμο Τράνακα (18 Δεκεμβρίου 1963).

78. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, ιδιωτικό συμφωνητικό κατασκευής του μνημείου (3 Ιουνίου 1965). Ευχαριστήριες επιστολές του προέδρου της επιτροπής κ. Κ. Μακρή προς τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού για την οικονομική βοήθεια και προσφορά του στρατιωτικού χυτηρίου (13 Απριλίου 1965).

79. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, ιδιωτικό συμφωνητικό μεταξύ των μελών της ερανικής επιτροπής και του Νικολάου Δ. Παυλόπουλου περί ανάθεσης της κατασκευής του μνημείου του ήρωα (3 Ιουνίου 1965), «Βεβαιωτικό εν Γαΐω τη 29^η Ιουλίου 1966» εξόφλησης του γλύπτη Νικόλα μετὰ την τοποθέτηση του αγάλματος, έτοιμου για αποκάλυψη.

ταφορά του ανδριάντα, καλυμμένου με σάκους-λινάτσες, θα γινόταν με το καΐκι-βενζινόπλοιο του Μπαρόνου, που μπορούσε να προσεγγίσει στη θέση Ζούμπου, με τη φροντίδα του Γεράσιμου Τράνακα που επέβλεψε όλες τις τελευταίες εργασίες με καθημερινή παρουσία στο χυτήριο μαζί με τον γλύπτη. Ο ανδριάντας του Ανεμογιάννη είναι σήμερα τοποθετημένος στην είσοδο του λιμανιού του Γαΐου, ως άλλη μια ψηφίδα της δημόσιας γλυπτικής στον μεγάλο θεματικό κύκλο του 1821, και εκτίθεται στην καθημερινή θέα των κατοίκων, των ναυτικών και των επισκεπτών του νησιού, διατηρώντας ζωντανή στη μνήμη τους την ηρωική πράξη του ένδοξου εκείνου νέου.

Τα αποκαλυπτήρια⁸⁰ του μνημείου έγιναν στις 4 Σεπτεμβρίου 1966, ημέρα Κυριακή, οπότε και ολοκληρώθηκε το χρέος του νησιού έναντι του ηρωικού τέκνου του. Η ερανική επιτροπή οργάνωσε και τα αποκαλυπτήρια του ορειχάλκινου ανδριάντα (ύψους 2,5μ.), στην είσοδο του λιμανιού, με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην επηρεαστεί η γραφική βραχύδης μορφή της παραλιακής οδού. Ο γλύπτης Νικόλας επιμελήθηκε την τοποθέτησή του στον κατάλληλο χώρο, στη θέση «Ζούμπου», σε ειδικό βάθρο, πάνω στο οποίο τοποθετήθηκε και μια χάλκινη επιγραφή με τα τελευταία λόγια του ήρωα. Η συνολική αμοιβή του γλύπτη ορίστηκε στις 100.000 δραχμές, ποσό που καταβλήθηκε σε δόσεις κατά την εξέλιξη των εργασιών. Η επιτροπή, με αντιπροσώπους στην Αθήνα, την Κέρκυρα και τους Παξούς, ανέλαβε και τη διοργάνωση της εκδήλωσης των αποκαλυπτηρίων προσκαλώντας ακόμα και τον βασιλιά Κωνσταντίνο Β'⁸¹, ο οποίος όμως λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων δεν παρέστη αλλά απέστειλε εκπρόσωπό του, τον υπασπιστή του, συνταγματάρχη Αντώνιο Μπούρα.

Προσκλήσεις στάλθηκαν και σε διάφορες στρατιωτικές και πολιτικές αρχές της Αθήνας και της Κερκύρας. Το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού έθεσε στη διάθεση της επιτροπής το πολεμικό πλοίο *Ζάκυνθος* για ολόκληρη την ημέρα των αποκαλυπτηρίων, για τη μέσω Κερκύρας μεταφορά των επισήμων προσκεκλημένων⁸² από τις στρατιωτικές και δικαστικές αρχές, τους πολιτι-

80. Εφημ. *Παξοί*, φ. 213 (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1966), σ. 1-7· «Τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντος του πυρπολητή Ανεμογιάννη. Το χρονικό της γιορτής», εφημ. *Κερκυραϊκά Νέα*, φ. 931 (5 Σεπτεμβρίου 1966), σ. 3-4· «Ετελέσθησαν εις Παξούς μεγαλοπρεπώς και εις ατμόσφαιραν εθνικής υπερηφάνειας τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντος Γεωργίου Ανεμογιάννη-Παξινού», εφημ. *Δημοκρατικό Βήμα*, φ. 64 (18.9.1966), σ. 2-4.

81. Αρχαιοφυλακείο Παξών, *Ιδιωτικά αρχεία*, Φ.3.12, πρόσκληση από την ερανική επιτροπή προς τον «Αξιότιμον Αυλάρχην της Α.Μ. του Βασιλέως» (5 Αυγούστου 1966).

82. Αρχαιοφυλακείο Παξών, *Ιδιωτικά αρχεία*, Φ.3.12, κατάλογος προσκεκλημένων (5 Αυγούστου 1966).

κούς χώρους, τους συλλόγους και τους συνεταιρισμούς, όπως και ένα στρατιωτικό άγημα για απόδοση τιμών. Επιπλέον, ναυλώθηκε το μεγάλο βενζινοπλοίο *Επτάνησος* για τη μεταφορά από την Κέρκυρα όσων επιθυμούσαν να παραβρεθούν στην εκδήλωση, ενώ παράλληλα επιβιβάστηκε μία διμοιρία Πεζικού από το Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων Κέρκυρας και η φιλαρμονική του σωφρονιστικού ιδρύματος Πτυχίας (Βίδου), αποτελούμενη από 20 μουσικά όργανα, καθώς και αριθμός ναυτών του Λιμενικού Σώματος για την τήρηση της τάξης στον χώρο του λιμανιού. Μια ταχύπλοος βενζινοκίνητος μετέφερε επίσης τις κυρίες των έγγαμων επίσημων προσκεκλημένων.

Η Αστυνομική και Λιμενική αρχή και η Κοινότης Παξών (Γαΐου) εργάστηκαν για την ευπρεπή εμφάνιση της κωμόπολης του Γαΐου και του λιμανιού. Οι πρόεδροι και σύμβουλοι των κοινοτήτων Λάκκας, Μαγαζιών και Λογγού διέθεσαν σημαιοστολισμένα όλα τα υπάρχοντα οδικά και θαλάσσια μεταφορικά μέσα για τους ντόπιους. Ακολούθησε κατάθεση στεφάνων, εκφώνηση ομιλιών, απαγγελία ποιημάτων, παράθεση κερασμάτων και προγεύματος, με χαιρετισμούς από τους επίσημους προσκεκλημένους.

Αξίζει να αναφερθεί και ένα δυσάρεστο γεγονός, το οποίο στενοχώρησε την επιτροπή αλλά και τους κατοίκους των Παξών, λίγες μέρες πριν τα αποκαλυπτήρια. Μια ομάδα νεαρών Ιταλών που παραθέριζε στους Παξούς, στις 2 Αυγούστου, κατά τα μεσάνυχτα περίπου, χωρίς ιδιαίτερο λόγο, πιθανότατα στο πλαίσιο «αστεϊσμού» ή «παιχνιδιού», έβαλε φωτιά στο ύφασμα που κάλυπτε το μνημείο προκαλώντας μερική ζημιά στην επιφάνειά του. Ο πρόεδρος της ερανικής επιτροπής απέστειλε επιστολές⁸³ ζητώντας «ηθικὴν ικανοποίησιν και αποκατάστασιν φθορών». Η χωροφυλακή Παξών παρέπεμφε τον νεαρό Α.Β., που θεωρήθηκε υπεύθυνος «της ιεροσυλίας», στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο Κερκύρας, όπου καταδικάστηκε σε μηνιαία φυλάκιση για φθορά ξένης ιδιοκτησίας, ποινή την οποία εξαγόρασε και αφέθηκε ελεύθερος. Ο πατέρας του νεαρού, κάτοικος Μιλάνου, πληροφορήθηκε το γεγονός από επιστολή που του έστειλε ο πρόεδρος της ερανικής επιτροπής και εξέφρασε τη λύπη του⁸⁴ αλλά διαβεβαίωσε την επιτροπή ότι ο γιος του δεν ήταν ο πραγματικός δράστης και ότι με την παραδοχή της πράξης του κάλυψε μια νεαρή δεσποινίδα, η οποία προστέθηκε στην παρέα του την τελευταία στιγμή. Αντίστοιχη επιστολή παραπό-

83. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12 (17 Αυγούστου 1966).

84. «Το μνημείον του Ανεμογιάννη. Ο πατήρ Μπονακόζα ζητεί συγγνώμην για την πράξιν του υιού του», εφημ. *Κερκυραϊκά Νέα*, φ. 933 (26.9.1966), σ. 1, 4· Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, επιστολή του πατέρα του νεαρού Ιταλού Al. Bon. (6 Σεπτεμβρίου 1966 και 6 Νοεμβρίου 1966).

νων και διαμεσολάβησης στάλθηκε από την ερανική επιτροπή στον Γενικό Πρόξενο της Ιταλίας, κ. Τερρατσίνι, στην Αθήνα, θέτοντας ακόμα και θέμα ελληνοϊταλικής φιλίας⁸⁵. Ο πατέρας του νεαρού δεσμεύτηκε να καλύψει τα έξοδα της επισκευής στέλνοντας στην επιτροπή το ποσό των 4.000 δραχμών, για να καλυφθούν τα έξοδα του τεχνίτη που κλήθηκε από την Αθήνα.

Αρκετά χρόνια μετά την τοποθέτηση του ανδριάντα στο λιμάνι του Γαΐου, ο κ. Δημήτριος Π. Κοντάρης (Κουκουμαρούς)⁸⁶ με επιστολή του προς τον πρόεδρο της «Ενώσεως Παξίων» (12 Ιουλίου 1978) πρότεινε να ενεργήσει υπέρ της πρότασής του στη διεύθυνση φιλοτελισμού των ΕΛΤΑ, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από το Ταχυδρομικό Γραφείο Παξών ειδική αναμνηστική φιλοτελική σφραγίδα, η οποία στη μέση θα εικονίζει το άγαλμα, αριστερά τη φράση «180 χρόνια από τη γέννηση του Πυρπολητού Γεωργίου Παξινού Ανεμογιάννη» και δεξιά τα τελευταία λόγια του ήρωα: «Ελευθεριά ζητάτε μωρ' αδέλφια, κι' εγώ για τη γλυκειά πατρίδα μας, θέλ' αποθάνω πρώτος». Η πρόταση αυτή δεν βρήκε ανταπόκριση.

Οι έρευνες σχετικά με τη θυσία του Ανεμογιάννη στο λιμάνι της Ναυπάκτου έδωσαν την ευκαιρία στους κατοίκους των δύο πόλεων να αναπτύξουν ιδιαίτερες σχέσεις και δεσμούς, κάτι που αποδεικνύεται και από την αλληλογραφία μεταξύ των κοινοτήτων με κάθε ευκαιρία εορτασμού. Οι κάτοικοι της Ναυπάκτου με την ευκαιρία των 100 χρόνων της Ανεξαρτησίας, το 1930, τιμώντας τη μνήμη του πυρπολητή τοποθέτησαν μαρμάρινη πλάκα στο φρούριο της Ναυπάκτου, στην οποία αναγράφεται το εξής: «ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΗΡΩΙΚΟΥ ΠΥΡΠΟΛΗΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΞΙΝΟΥ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗ. Αγωνισθείς να κάψη τον Τουρκικόν στόλον προ της Ναυπάκτου συνελήφθη και εψήθη ζων επί του Φρουρίου την 10^{ην} Ιουνίου 1821». Στα αποκαλυπτήρια ο ποιητής και πολιτικός Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας στον πανηγυρικό του λόγο έκανε ιδιαίτερη μνεία στον παξινό πυρπολητή⁸⁷.

Επίσης, ο Δήμαρχος Ναυπάκτου είχε μεν προσκληθεί στα αποκαλυπτήρια⁸⁸ του ανδριάντα στους Παξούς, το 1966, δεν κατέστη όμως δυνατόν να

85. Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12, επιστολή του προέδρου της ερανικής επιτροπής προς τον Ιταλό πρόξενο (17 Αυγούστου 1966).

86. Επιστολή του κ. Δ. Κοντάρη προς τον πρόεδρο της «Ενώσεως Παξίων», που δημοσιεύτηκε στην εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 70 (1978), σ. 4, με αφορμή τα 180 χρόνια από τη γέννηση του πυρπολητή.

87. Εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 115 (1983), σ. 1. 3.

88. Η πρόσκληση φυλάσσεται στο Αρχαιοφυλακείο Παξών, Ιδιωτικά αρχεία, Φ.3.12.

παραβρεθεί και απέστειλε χαιρετισμό διαβεβαιώνοντας ότι η Ναύπακτος μετέχει νοερά, καταθέτει με ευλάβεια και υπόσχεται αιώνια μνήμη και τιμή.

Επιπλέον, στις 9 Ιουλίου 1972, κατά τους εορτασμούς της Ναυτικής Εβδομάδας, με πρωτοβουλία της Ενώσεως Εφέδρων Αξιωματικών Ναυπακτίας έγιναν τα αποκαλυπτήρια –επί δημαρχίας Δ. Σακελλάρη– ανδριάντα ορειχάλκινου, όμοιου με εκείνου των Παξών του γλύπτη Νικόλα, στην έπαλξη του κάστρου της Ναυπάκτου (πήρε την ονομασία: Τάπια του Ανεμογιάννη), όπου οι Τούρκοι είχαν κρεμάσει το πτώμα του ήρωα. Το άγαλμα έχει ύψος 4 μ. και κόστισε 350.000 δραχμές. Οι Ναυπάκτιοι έδωσαν στον πεζόδρομο στην παραλιακή οδό, που βρίσκεται στον δυτικό βραχίονα του λιμανιού, την ονομασία «οδός Γεωργίου Παξινού Ανεμογιάννη». Για τους Ναυπάκτιους το άγαλμα φαίνεται να είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθώς κάτω από το άγρυπνο βλέμμα του ήρωα γίνονται πάρα πολλές εκδηλώσεις και εορτασμοί⁸⁹.

Οι δεσμοί των δύο κοινοτήτων αναγνωρίστηκαν επίσημα και εκπρόσωποί τους ολοκλήρωσαν την αδελφοποίηση Παξινών και Ναυπακτίων το 1983 με μεγάλη επισημότητα: «Οι Παξινοί είναι ευγνώμονες προς τους αδελφούς των Ναυπακτίους διά τας προς τον ήρωα συμπατριώτην των πολλαπλὰς και μέχρις αποθεώσεως τούτου τιμητικὰς εκδηλώσεις των, διά των οποίων ούτοι αφ' ενός μεν έδειξαν “πως οι γενναίοι γνωρίζουν να τιμούν τους γενναίους”, αφ' ετέρου δε ολοκλήρωσαν “την αδελφοποίησιν” της Νήσου των Παξών μετά της ιστορικής πόλεως της Ναυπάκτου»⁹⁰. Έκτοτε και με κάθε ευκαιρία οι δυο πόλεις –εκείνη που τον γέννησε και τον ανέθρεψε, και εκείνη που τον ανέδειξε– τιμούν τον πυρπολητή με διάφορες εκδηλώσεις διατηρώντας στη μνήμη μας την προσφορά και τη θυσία του.

Συμπεράσματα

Κλείνοντας, διαπιστώνουμε ότι η θυσία του πυρπολητή Γ. Ανεμογιάννη κατέχει κεντρική θέση στη συλλογική μνήμη των κατοίκων των Παξών, καθώς ο ήρωας αυτός εκπροσωπεί το νησί στο ελληνικό πάνθεο των ηρώων της Επανάστασης του 1821. Για τον λόγο αυτόν, εξάλλου, υπήρξαν διαρκείς οι προσπάθειές τους, προκειμένου να αποδοθούν οι πρέπουσες τιμές στο πρόσωπό του, οι οποίες κορυφώθηκαν με την ανέγερση του ανδριάντα, υποδεικνύοντάς μας ότι τα μνημεία αποτελούν μια μορφή δημόσιας έκφρασης

89. Μαρία Μαραγκού, *Ανιχνεύοντας τόπους μνήμης*, αδημοσίευτη εργασία, Ιωάννινα 2008.

90. Εφημ. *Ηχώ των Παξών*, φ. 115 (1983), σ. 1, 3.

της ιστορίας, η οποία διαμορφώνει τη συλλογική μνήμη συμβάλλοντας στη δόμηση συλλογικών ταυτοτήτων και κοινωνικοτήτων⁹¹.

Κάθε μνημείο, ως τόπος μνήμης, φέρει την ανάμνηση ενός γεγονότος, όπως αυτό διασώθηκε και έφτασε μέχρι τις μέρες μας, μέσα από ιστορικές έρευνες, αλλά ταυτόχρονα προβάλλει και την επιθυμία των παραγγελιοδόχων και του ίδιου του καλλιτέχνη, επηρεάζοντας και διαμορφώνοντας τη συλλογική μνήμη του παρόντος. Στην περίπτωση του Γ. Ανεμογιάννη μνήμη και τέχνη συνεργάζονται με την έντονη ανάγκη των Παξινών των μεταπολεμικών χρόνων να στηρίξουν την εθνική αλλά και τη στενά τοπική πατριωτική τους ταυτότητα, και να σταθούν επάξια δίπλα στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου για την προσφορά τους στην Επανάσταση του 1821 με αποδείξεις προσφοράς και θυσίας στον αγώνα της Ανεξαρτησίας. Οι επιτελεστικές μνημονικές πράξεις που συνοδεύουν έναν ανδριάντα, παρελάσεις, κατάθεση στεφάνων, εκφώνηση πανηγυρικών λόγων αλλά και τα ίδια τα αντικείμενα και τα σύμβολα δεν έχουν άλλο σκοπό παρά την ανάκληση και συντήρηση μιας μνήμης και τη διαμόρφωση μιας συλλογικής (εθνικής) ταυτότητας⁹². Η ύπαρξη ενός ήρωα, ο οποίος μπορεί να συγκριθεί με άλλες μεγάλες ηρωικές μορφές του παρελθόντος, αποτελεί μοναδική ευκαιρία ανάδειξης και προβολής ενός μικρού και με ελάχιστες δυνατότητες νησιού, οι δε Παξινοί προβάλλουν έντονα τα αντικείμενα αυτά που ανακαλούν στη μνήμη την ιστορία και δημιουργούν την αίσθηση της πολιτισμικής συνέχειας, η οποία κρατά δεμένο τον τόπο με τον ιστορικό χρόνο.

91. Halbwachs, *Η συλλογική μνήμη*.

92. Κουλούρη, *Φουστάνελες και χλαμύδες*.